

9. Шаховский В. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / В. Шаховский. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1987. – 190 с.
10. Шпет Г. Внутренняя форма слова: Этюды и вариации на темы Гумбольдта / Г. Шпет. – М. : КомКнига, 2006. – Изд. 3-е, стереотипное. – 216 с.
11. Austen J. Sense & Sensibility [Electronic resource] / J. Austen. – Access mode : <http://www.gutenberg.org/files/21839/21839-h/21839-h.htm>.
12. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English [Seventh edition] / [ed. S. Wehmeier and others]. – Oxford : University Press, 2005. – 1780+ pp.

Ел. адреса: olga.molochko.2012@gmail.com

Статтю подано до редколегії
21.03.2012 р.

УДК 811.111'367.622'37

І. М. Навроцька – аспірант Волинського національного університету імені Лесі Українки

Застосування дистрибутивно-компонентного методу визначення омонімічних лексико-семантичних варіантів у структурі англійського іменника

Роботу виконано на кафедрі практики англійської мови ВНУ ім. Лесі Українки

Зроблено спробу вирішити проблему розмежування полісемічних та омонімічних лексико-семантичних варіантів у структурі англійського іменника з використанням дистрибутивно-компонентної методики. Співвідношення онтологічних лексико-семантичних ознак іменника як частини мови є вирішальним для остаточного виходу омонімічного лексико-семантичного варіанта зі структури полісемічної лексеми.

Ключові слова: омонімія, полісемія, лексико-семантичний варіант, іменник, компонентно-дистрибутивний метод, корпусні дані.

Навроцкая И. Н. Использование дистрибутивно-компонентного метода определения омонимических лексико-семантических вариантов в структуре английского имени существительного. Делается попытка разграничения полисемических и омонимических лексико-семантических вариантов в структуре английского имени существительного с использованием дистрибутивно-компонентной методики. Соотношение онтологических лексико-семантических признаков имени существительного как части речи является решающим для окончательного выхода омонимического лексико-семантического варианта из структуры полисемической лексеми.

Ключевые слова: омонимия, полисемия, лексико-семантический вариант, имя существительное, компонентно-дистрибутивный метод, корпусные данные.

Navrotska I. M. The Implementation of Distributional Componential Method of Distinguishing Homonymic Lexico-Semantic Variants in the Structure of English Noun. An attempt is made to solve the problem of distinguishing polysemous from homonymic lexico-semantic variants within the structure of English noun with the help of distributional-componential method. The relation between the ontological lexico-semantic tags of the noun as a part of speech is crucial for the homonymic lexico-semantic variant to depart from the structure of polysemous lexeme.

Key words: homonymy, polysemy, lexico-semantic variant, noun, componential-distributional method, corpus data.

Постановка наукової проблеми та її значення. Розмежування полісемії та омонімії належить до однієї із найскладніших проблем сучасної семасіології. Її нерозв'язність неминує призводити до неточностей у репрезентації омонімів і в сучасних двомовних, і в оригінальних словниках тлумачного типу на тлі необґрунтованого розширення чи звуження плану змісту полісемантичних одиниць. Це приклад теоретико-практичного дисбалансу між семасіологією та лексикографією. В українському та англійському словникарстві спостерігається стала тенденція безпідставно подавати в одній словниковій статті значення, у яких немає спільної семі, або необдуманно розбивати семантичну структуру слова. Так, наприклад, у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови», особливо у першому його виданні, наголошує Л. Г. Боярова, зафіксовано велику кількість омогруп, у

яких семема подаються разом за відсутності в них спільного семантичного компонента. Наприклад, в омогрупі *радикал*¹ – *радикал*² семантичну структуру омоніма *радикал*² подано з двома значеннями, між якими не встановлюється семантичний зв'язок: «1. Математичний знак на позначення дії добування кореня, а також результату цієї дії. 2. Стійка група атомів у молекулі, яка у процесі хімічних перетворень переходить без зміни з однієї сполуки в іншу» [2, 17].

Аналіз останніх досліджень із цієї теми. Усі відомі сьогодні методи розмежування полісемії та омонімії можна умовно розділити на такі дві категорії: 1) ті, які орієнтуються на семантичні ознаки слова; 2) ті, які орієнтуються на формальні ознаки. До перших відносять, наприклад, метод синонімічної чи антонімічної субституції. Їх прихильниками є С. Ульманн, Л. О. Новиков, М. А. Кузьменко, М. В. Нікітін, М. І. Задорожний, Дж. Лайонз, Ш. Баллі. З другою групою методів пов'язані імена Ю. Д. Апресяна, Г. В. Колшанського, Ф. А. Дрейзіна, М. Т. Арсенєвої, Т. В. Строевої, А. П. Хазановича, В. В. Копилова, М. Є. Ципишевої. Серед інших російських учених, які відводять контекстним умовам вирішальну роль при відокремленні омонімів, виділяються Б. П. Кобрицов, О. М. Ляшевська, О. Ю. Шеманаєва (застосовують так звані «поверхневі фільтри», які працюють на найчастотніших локальних правилах сполучуваності), а також Ю. В. Зинькіна, М. В. П'яткін, О. А. Невзорова (вирішують функціональну омонімію контекстними правилами). Сучасні прагматичні теорії (неограйсівська теорія, теорія релевантності) постулюють генеративний потенціал контексту, вважаючи, що лексичне значення слова можна встановити лише через контекст. До цієї когорти вчених належать Л. Барсалоу, В. Еванс, Л. Віттгенштейн, К. Бах, Л. Хорн, С. Левінсон, Д. Спербер і Д. Вілсон, Дж. Пустейовський та ін. Варто зауважити, що компонентно-дистрибутивний шлях розподілу полісемії та омонімії фактично проторувалось у вітчизняному мовознавстві ще у 80-х роках ХХ ст. (Р. І. Болтянська) [1].

Парадоксально, незважаючи на те, що дослідження мовного матеріалу вийшло на якісно новий, корпусний, рівень, проблема розмежування полісемії й омонімії залишилася. Натомість в англійських джерелах можна часто натрапити на термін «ambiguity», під який підпадають зовсім різні поняття. У традиційній лінгвістиці немає єдності стосовно відокремлення «неоднозначності» від «багатозначності» та універсальності якогось певного критерію їхнього розрізнення. А. А. Залізник, наприклад, вважає «багатозначність» найширшим поняттям, яке розпадається на «лексичну полісемію», з одного боку, та «лексичну й синтаксичну неоднозначність» – з іншого [5].

Не завжди зрозуміло, які семема слід вважати ЛСВ одного слова, а які – різними словами. Тому доволі часто для розрізнення явищ омонімії та полісемії комплексно використовують цілу низку критеріїв: етимологічний, словотвірний, критерій синонімічного ряду, дистрибутивний, семантичний [4, 9] чи синтагматичний. Вибір основного критерію залежить також від принципу виділення значень слова: семантичного (коли значення різняться за своїм семним складом) або синтагматичного (коли відмінність між значеннями встановлюється через спосіб їх сполучуваності) [2, 17].

Ситуація ускладнюється ще й тим, що в англійській мові подекуди відсутні деякі категорійні ознаки іменника: зливається поняття «особи» і «речі», немає розмежування «людина» – «тварина», не береться до уваги фактор тимчасовості чи постійності іменникової діяльності і навіть має місце поєднання в іменнику двох протилежних дій [9, 116]. Даються взнаки відмінності в способі референції об'єктів реального світу в різних за конфігурацією мовах.

Об'єктом дослідження в нашій статті є полісемічні / омонімічні іменники (повні лексичні омоніми, які однаково пишуться), відібрані способом вибірки з корпусу British News, розміщеному в комплексному корпусі Лідського університету [12]. На наш погляд, у публіцистичних текстах, які є **матеріалом** нашого дослідження, дуже добре простежується типовість тих чи інших значень, їх синхронічна закріпленість у сучасному мовному просторі, що дуже швидко розвивається.

За мету взято виявлення кількісно-якісних характеристик тих полісемічних іменників, які неоднаково репрезентуються у двох англійських (Longman Dictionary of Contemporary English Language, Merriam Webster's Dictionary) [13; 14] та двох перекладних словниках (під ред. Ю. Д. Апресяна та А. П. Загнітка) [11; 10].

Предметом дослідження є встановлення закономірностей сполучуваності, які аргументують найбільш вдалий розподіл лексико-семантичних варіантів у межах порівнюваних іменників. Такий підхід видається нам перспективним тому, що саме через дистрибуцію проходить шлях до орієнтовного визначення грані, за якою віддалений лексико-семантичний варіант, в іншому розумінні – імплікаціонал, повністю втрачає зв'язок зі своїм інтенціоналом, тобто глибинним значенням [8, 27].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Найбільш продуктивним теоретичним інструментом ми вважаємо дистрибутивно-компонентний метод вивчення полісемічних та омонімічних іменників. Аналіз лексичних одиниць проходитиме таким чином. По-перше, потрібно буде здійснити порівняльну вибірку іменників, словникова подача яких різоче відрізняється. По-друге, із використанням корпусних даних зібрати мікроконтекстну вибірку для слова-запиту і напівавтоматично її профільувати. У результаті цієї операції можна буде виявити локальні правила сполучуваності для кожного типового лексико-семантичного варіанта (ЛСВ) і перевести їх у дистрибутивні моделі, серед яких треба встановити найбільш частотні. Важливо також відшукати у якомога меншому контекстному відрізку елементи підтвердження того чи іншого значення, які суттєво відрізняють його від іншого значення, якому так само бракує омонімічного статусу, адже інтерпретація омонімів у реченні залежить від семантики оточуючих слів, які ще називають «модифікаторами» й «ад'юнктами». Під час розподілу значень на наступному – компонентному етапі – ми будемо керуватися онтологічними моделями репрезентації лексичної і семантичної інформації стосовно іменників, що їх розробили російські лінгвісти Б. П. Кобрицов, О. М. Ляшевська та О. Ю. Шеманаєва спеціально для Російського національного корпусу [6; 15]. Металінгвістичні ознаки розподілені в цій системі на три підгрупи: конкретні, абстрактні іменники та власні назви. Підкатегоріями є таксономічні, мерологічні, топологічні, оціночні та дериваційні ознаки. Таким чином для кожного субстантивного значення ми зможемо вивести компонентну модель, онтологічна сутність якої підсилюється синтаксичними регулярними відповідностями. У кінцевому результаті можна аргументувати, чому деякі іменники, що мають спільні чи відмінні семи, варто було б розмішувати в одній чи декількох словникових статтях.

Безперечно, прикладів невиправданого лексикографічного опису іменників можна знайти чимало. Особливо бентежить факт безпідставного розміщення в одній словниковій статті різногалузевих, часто внутрішньо не пов'язаних між собою наукових термінів [2]. Ми ж продемонструємо принцип упорядкування ЛСВ на прикладі полісемічного іменника *mint*, для якого типовими є такі значення: 1) *бот.* м'ята; 2) монетний двір; 3) велика сума; велика кількість; 4) джерело, походження.

Longman Dictionary of Contemporary English (LDCE) подає перші три значення в одній словниковій статті, у Merriam Webster's Dictionary (MWD) перше значення виділяється як окреме полісемічне слово-омонім, а наступні два значення – як ЛСВ значення (1), значення (4) немає; у Великому сучасному англо-українському українсько-англійському словнику за ред. А. П. Загнітка – перше значення подано як моносемічний омонім, наступні три – як ЛСВ окремого полісемічного омоніма (2); в Англо-російському словнику за ред. Ю. Д. Апресяна перше значення – перший ЛСВ полісемічного омоніма, наступні три – ЛСВ полісемічного омоніма (2). Немає розбіжності у розміщенні першого за порядком ЛСВ у чотирьох використаних лексикографічних джерелах. У цьому випадку це значення (1).

Використання корпусних даних важливе і зручне для нас з експериментального погляду, оскільки вони являють собою набори мікроконтекстів дистантного характеру для кожного іменника. Цей різновид контексту рівноцінний одному реченню [7]. Ми проаналізували сполучуваність іменника *mint* на основі вибірки зі 100 мінімальних контекстів із субкорпусу *British News* (що становить мінімальний об'єм для одиниці пошуку). Для ЛСВ (1) ми виявили такі приклади дистрибуції: *ginger mint; Garnish with mint; parsley and mint; and mint and thyme; herbs – parsley, mint chives; the spring onions, mint, chives; potatoes with the mint; 2 tablespoons fresh mint; then add the mint; chopped fresh mint; subtly perfumed with mint; flavoured with mint; Add the parsley, mint; fish cured in tequila, mint; a decorative mint; ¼ bunch of mint; stir in the mint; thyme and mint; coriander and mint; sprigs of borage or mint; 1 tsp chopped mint; 1 tbsp chopped mint; A handful of mint; basil, mint and coriander; pine nuts and mint; mint and lemon; cooked with mint and pecorino; blend with aromatic mint and pepper; sprinkled with fresh mint and pomegranate; the mint and potato gratin; mint and sugar; scent of the bruised mint; bits of mint between our teeth; yoghurt and mint; beans and mint; mint like in shape; the mint of his breath; sprigs of mint or borage; The scent of wild mint; mix the mint; parsley and mint; mint Yo-Yos (x3); mint grapefruit; mint leaves (x7); mint pesto; mint shunts; the mint stalks; mint tea (x 9); mint teabags; mint version (x2).*

ЛСВ (2) визначено в таких словосполученнях: *largest private mint; London's only mint; a lot of mint businesses around the world; collectable coins and medals than any other mint in the world; The mint industry is tough; Britain's only other mint; the Birmingham Mint.*

ЛСВ (3) трапляється в таких словосполученнях: *to steal the show and make a mint; made his mint; see them earning a mint; undoubtedly making a mint from certain products; making a mint in early twenties.*

ЛСВ (4) не виявлено. Натомість ми побачили не зафіксоване в жодному з використаних нами словників значення – «м'ятний колір», яке можна віднести до ЛСВ (1) як варіант метонімічного переносу: (*) black top in palest mint; mint green and lavender; shades of sage or mint; pale mint wood-slat chair.

Переведення сполучуваності в дистрибутивні моделі дало такі результати: (1) NN + mint; VB + IN + mint; NN + CC + mint; CC + mint + CC + NN; NNS – NN, mint, NNS; DT + NN + NNS, mint, NNS; NNS + IN + DT + mint; CD + NNS + JJ + mint; RB + VB + DT + mint; VBN + JJ + mint; RB + JJ + IN + mint; VBN + IN + mint; VB + DT + NN, mint; NN + VBN + IN + NN, mint; DT + JJ + mint; NN + CC + mint; NN + IN + NN + CC + mint; CD + NN + VBN + mint; CD + NN + VBN + mint; DT + NN + IN + mint; NN, mint + CC + NN; NN + NNS + CC + mint; mint + CC + NN; VBN + IN + mint + CC + NN; VB + IN + JJ + mint; mint + CC + NN; VBD + IN + JJ + mint + CC + NN; DT + mint + CC + NN + NN; mint + CC + NN; NN + IN + DT + VBN + mint; NNS + IN + mint + IN + PRP\$ + NNS; NN + CC + mint; NNS + CC + mint; mint + IN + IN + NN; DT + mint + IN + PRP\$ + NN; NN + IN + mint + CC + NN; DT + NN + IN + JJ + mint; VBP + DT + mint; NN + CC + mint; mint + NNPS (x3); mint + NN; mint + NNS (x7); mint + NN; mint + NNS; DT + mint + NN; mint + NN (x9); mint + NNS; mint + NN (x2).

(2) JJS + JJ + mint; NNP + POS + RB + mint; DT + NN + IN + mint + NNS + IN + DT + NN; JJ + NNS + CC + NNS + IN + DT + JJ + mint + IN + DT + NN; DT + mint + NN + VBZ + JJ; NNP + POS + RB + JJ + mint; DT + NNP + Mint .

(3) TO VB + DT + NN + CC + VB + DT + mint; VBD + PRP\$ + mint; VBP + PRP + VBG + DT + mint; RB + VBG + DT + mint + IN + JJ + NNS; VBG + DT + mint + in + JJ + NNS.

(*) JJ + NN + IN + JJS + mint; mint + NN + CC + NN; NNS + IN + NN + CC + mint; JJ + mint NN + NN.¹

Для ЛСВ (1) найчастотнішою виявилася контекстна ділянка mint + NN (15 випадків), далі – mint + NNS (9 випадків), CC + mint та mint + CC + NN (по 8 випадків). Для ЛСВ (2) найчастотніша дистрибутивна ділянка – JJ + mint (3 випадки). Для ЛСВ (3) – DT + mint (4 випадки), далі – VBG + DT + mint (3 випадки). Як DT для цього ЛСВ виступає неозначений артикль, який не вживається у нормі зі значенням (1). Серед проаналізованих значень перше є ведучим, тобто найчастотнішим, друге – омонімічне першому, але водночас має два можливих значення (3) і (4). ЛСВ (*) – потенційний полісемічний варіант ЛСВ (1). ЛСВ (1) заслуговує на статус окремого омоніма, за умови якщо в словнику немає ЛСВ, які можна розмістити в його структурі за метонімічним чи метафоричним принципом, як у Великому сучасному англо-українському українсько-англійському словнику за ред. А. П. Загнітка [3]. Об'єднання ЛСВ, яке простежується у LDCE, можна пояснити діахронічною тенденцією до семантичної абстракції, під впливом якої різні значення групуються навколо формального смислового центру, а також самою сутністю англійської мови, у якій рівень полісемічності є значно вищим, ніж в українській.

На компонентному етапі ми визначили онтологічні моделі значень іменника *mint*, що трапляється в поданих мікроконтекстах. У (1) цю модель може бути подано в такій конфігурації – згідно з онтологічними лексико-семантичними категоріями – r:concr → t:plant та r:concr → t:stuff; r:concr → t:food, а також r:abstr → t: taste та r: abstr → t:smell. У значенні (2) модель виглядає так r:concr → t:constr або t:propn → t:topon (Mint). У (3) r: abstr → t:poss або t:unit. У (4) гіпотетично онтологічна модель могла б мати таку форму r: abstr → t:impact:creat → pt:part. Для значення (*) r: abstr → t:perc/t:colour/t:light. З-поміж значень найбільш однорідним є значення (2), тому що воно марковане ознакою «конкретність» і не має факультативної ознаки «абстрактність».

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, хочемо наголосити, що комплексний дистрибутивно-компонентний аналіз значень іменника *mint* у наведених контекстних умовах доводить, що серед лексикографічних джерел ця лексема подається найточніше у Великому сучасному англо-українському українсько-російському словнику за редакцією А. П. Загнітка.

На наш погляд, зважаючи на необхідність застосування інтегрованих методик і комплексних критеріїв розмежування полісемії та омонімії іменників, усе-таки передусім потрібно орієнтуватися саме на дистрибутивний аналіз одиниць, семантика яких трактується неоднозначно, а потім на їх

¹ Для виведення дистрибутивних моделей ми використали найбільш поширені в електронних синтаксичних «парсерах» умовні скорочення: CC – Coordinating conjunction; CD – Cardinal number; DT – Determiner; IN – Preposition; JJ – Adjective; JJR – Comparative adjective; JJS – Superlative adjective; NN – Singular noun; NNS – Plural noun; NNP – Proper singular noun; NNPS – Proper plural noun; POS – Possessive ending; PRP – Personal pronoun; PP\$ – Possessive pronoun; RB – Adverb; VB – Verb, base form; VBD – Verb, past tense; VBG – Verb, gerund / present participle; VBN – Verb, past participle; VBP – Verb, non 3rd ps. sing. Present; VBZ – Verb, 3rd ps. sing. Present; TO – to.

компонентну категоризацію. Визначення мінімального об'єму функціонування іменників відкриває простір для здійснення чіткого розподілу ЛСВ між лексемами, які різноманітно подаються у лексикографічних джерелах.

Список використаної літератури

1. Болтянська Р. И. Разграничение полисемии и омонимии в системе английского глагола [Текст] : дис. ... канд. филол. наук / Болтянская Регина Израилевна. – К., 1983. – 213 с.
2. Боярова Л. Г. Терміни-омоніми як об'єкт лексикографії / Л. Г. Боярова // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2006. – № 727. Сер. : Філологія. – Вип. 47. – С. 15–20.
3. Головня А. И. Омонимия как системная категория языка [Текст] : монография / А. И. Головня. – Мн. : БГУ, 2007. – 132 с.
4. Губанова И. С. Структурно-квантитивная характеристика омонимии в современном английском языке [Текст] : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Губанова Ирина Сергеевна. – Нижний Новгород, 2010. – 18 с.
5. Зализняк А. А. Феномен многозначности и способы его описания [Текст] / А. А. Зализняк // Вопр. языкознания. – 2004. – № 2. – С. 20–45.
6. Кобрицов Б. П. Поверхностные фильтры для разрешения семантической омонимии в текстовом корпусе [Текст] / Б. П. Кобрицов, О. Н. Ляшевская, О. Ю. Шеманаева // Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии : тр. Междунар. конф. «Диалог'2005» / под ред. И. М. Кобозевой, А. С. Нариньяни, В. П. Селегей. – М., 2005. – С. 250–255.
7. Колшанский Г. В. Контекстная семантика [Текст] / Г. В. Колшанский. – М. : Наука, 1980. – 147 с.
8. Никитин М. В. Лексическое значение слова (структура и комбинаторика) [Текст] : учеб. пособие для пед. вузов / М. В. Никитин. – М. : Высш. шк., 1983. – 127 с.
9. Уфимцева А. А. Лексическое значение. Принцип семиологического описания лексики [Текст] / А. А. Уфимцева – М. : Наука, 1986. – 240 с.

Лексикографічні джерела

10. Загнітко А. П. Великий сучасний англо-український українсько-англійський словник / А. П. Загнітко, І. Г. Данилюк. – Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2008. – 1008 с.
11. Новый большой англо-русский словарь / под общ. рук. акад. Ю. Д. Апресяна (онлайн версия) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.classes.ru/dictionary-english-russian-Apresyan-term-19185.html>
12. Leeds Collection of Internet Corpora [Electronic resource]. – Mode of access : <http://corpus.leeds.ac.uk/internet.html>
13. Longman Dictionary of Contemporary English / [director Della Summers]. – New ed. p. cm. : Pearson Education, 2003. – 1950 p.
14. Merriam Webster's Collegiate Dictionary [Electronic resource]. Eleventh Edition, 2006. – (Encyclopaedia Britannica 2008 Ready Reference). – Електрон. дані і прогр. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – Систем. вимоги : Pentium-III ; 512 Mb RAM ; Windows 2000 SP4 / XP / Vista.
15. Russian National Corpus. 2003 – 2012 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.ruscorpora.ru/index.html>

Статтю подано до редколегії
27.03.2012 р.

УДК 736.2:27-526.6

О. Д. Огуй – доктор філологічних наук, професор кафедри іноземних мов Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Символіка кольору дорогоцінних каменів у середньовічній Західній Європі (на матеріалі літературних пам'яток)

*Роботу виконано на кафедрі іноземних мов
ЧНУ ім. Юрія Федьковича*

У статті обґрунтовано концепцію лінгвокультурного гіперзнаку КОЛЬОРИ як єдності позначеного, позначуваного та лінгвокультури (як семіотичної зв'язки). Відповідно до кольору дорогоцінних каменів, він виражав у Середньовіччі певні символічні характеристики, які втілені у літературних пам'ятках.

Ключові слова: лінгвокультура, дорогоцінні камені, символіка, Середньовіччя, суперзнак КОЛЬОРИ.

© Огуй О. Д., 2012